

no hi ha actualment a Catalunya cap estructura institucional —universitat, institut o acadèmia— on pugui tenir cabuda amb una certa naturalitat un projecte com aquest. La fundació Jaume Bofill ha comprès que el país no es pot permetre el luxe de desapropiar els seus recursos humans i ha fet un esforç econòmic sens dubte considerable per possibilitar de moment aquesta publicació (encara que sigui apartant-se un xic de la seva línia habitual —¿o és un indici de replantejament?).

Crida també l'atenció, en tercer lloc, l'aparició en la nostra soferta cultura d'un instrument tan altament especialitzat, en un país mancat, d'altra banda, de les eines ordinàries de qualsevol cultura europea, per exemple, edicions normals i completes dels nostres escriptors i pensadors importants. Aquests volums farien suposar a un observador poc informat que la nostra és una cultura no solament normal, sinó puixant i rica en recursos de tota mena, que, per tenir, té fins i tot recerca fonamental en el camp humanístic. Naturalment, s'equivocaria i, en informar-se millor, es quedaria parat d'alguns dels nostres déficits culturals. Però això no és pas culpa de l'ATCA. Ben al contrari: qui sap si aquesta investigació puntera arrossegà, a la llarga, projectes «ordinaris»!

Malaauradament, no estic en condicions de fer sinó comentaris descriptius i externs, com a lector profundament interessat, a uns volums que mereixerien l'honor d'una crítica rigorosa per part d'especialistes del mateix nivell de competència que els autors —¿quants n'hi ha al país? Sense entendre-hi gaire, em sembla molt alt el nivell d'exigència en les edicions, que suposen un treball autènticament «germànic». Impresiona igualment la massa ingent d'informació bibliogràfica. (Un petit detall: no he sabut veure amb quin criteri a vegades es dona, i altres vegades no, l'editorial dels llibres ressenyats.) Cal destacar-ne també la qualitat lingüística: un català dúctil i segur, amb molt poques distraccions. I una presentació que fa goig.

El conjunt resulta d'un interès indiscutible per als filòsofs, teòlegs, filòlegs i historiadors. Segurament que no hi ha gaires «revistes» al món d'aquestes característiques i d'aquesta categoria. M'ha fet pensar en els *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Âge*. Ens hem de felicitar per aquesta publicació, i hem

de felicitar els autors que la duen a terme i la Fundació que l'ha patrocinada.

Pere Lluís Font

P. S. Just al moment de corregir proves, m'arriba el tercer volum de l'ATCA, coeditat per la Fundació Jaume Bofill i per l'Institut d'Estudis Catalans. Sembla com si s'anés apropant al seu *locus naturalis*! En donaré compte en el proper número d'ENRAHONAR.

---

Alain Guy, *Histoire de la philosophie espagnole*, Tolosa de Llenguadoc, Association des Publications de l'Université de Toulouse-Le Mirail [APUTM], 1984, 24 x 15,5 cm., 490 pp.

---

Aquesta *Histoire de la philosophie espagnole* de l'infatigable professor de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc Alain Guy arriba quasi una trentena d'anys després del seu llibre pioner en la matèria, *Les philosophes espagnols d'hier et d'aujourd'hui* (amb pròleg de Georges Bastide, 2 volums: I, *Époques et auteurs*; II, *Textes choisis*, Tolosa de Ll., Privat, 1956; trad. cast. de l'original revisat i actualitzat en un apèndix, amb pròleg de Francisco Romero, Losada, «Biblioteca Filosòfica», Buenos Aires, 1964). En certa manera, doncs, l'autor es relleva a si mateix. I, si tenim en compte que aquella primera presentació dels filòsofs hispànics suposava ja més de quinze anys de recerca i de divulgació del pensament peninsular, resulta que pot afirmar amb raó que «(ha) consagrat des de fa mig segle la (seva) carrera d'investigador i de professor a la filosofia de llengua espanyola».

Deixeble de Jacques Chevalier, a qui va dedicar el seu primer llibre (*Metaphysique et intuition: le message de Jacques Chevalier*, Charles-Lavauzelle, París, 1940), Alain Guy va doctorar-se molt jove amb una doble tesi sobre l'escola de Salamanca: *La pensée de Fray Luis de León: contribution à l'étude de la philosophie espagnole au XVIe. siècle* (Vrin, París, 1943; trad. cast. parcial: *El pensamiento filosófico de Fray Luis de León*, Rialp, Madrid, 1960) i *Esquisse des progrès de la spéculation philosophique et théologique à Salamanque au cours du XVIe. siècle* (*ib.*, 1943). Després d'una llarga dotzena d'anys de treball, publicà els suara es-

mentats dos volums sobre els «filòsofs espanyols» i, a continuació, *Ortega y Gasset, critique d'Aristote: l'ambigüïté du mode de pensée péripatéticien, jugé par le ratio vitalisme* (PUF i Privat, París i Tolosa de Ll., 1963; trad. cast., Espasa-Calpe, «Austral», Madrid, 1968), *Fray Luis de León*, editat només en traducció castellana, (Columba, «Hombres inquietos», Buenos Aires, 1963), *Unamuno et la soif d'éternité* (Seghers, «Philosophes de tous les temps», París, 1964), *Ortega y Gasset ou la raison vitale et historique* (ib., 1969) i *Vivès ou l'humanisme engagé* (ib., 1972), fins a arribar al llibre que ara ens ocupa. També ha traduït al francès *La canción de la sombra: un cuento y una filosofía*, de Juan Domínguez Berrueta (*La chanson de l'ombre: un conte philosophique*, Vrin, París, 1944), amb un pròleg titulat «Essai d'explication d'une haute pensée castillane au XXe. siècle», i *Idea de metafísica*, de Julián Marías (*Idée de métaphysique*, APUTM, 1969), amb pròleg d'Henri Gouhier.

A part dels llibres esmentats, el professor Guy ha escrit incomputables articles, col·laboracions i comunicacions a congressos, ha dirigit la revista *Philosophie* (que edita l'APUTM) en tota la seva primera etapa (1972-1979) i la codirigeix des del començament de la segona etapa (1983), centrada en les «filosofies mediterrànies, ibèriques i iberoamericanes», i assegura, des de 1954, al costat d'altres ensenyaments, un curs regular de «filosofia espanyola» a la Universitat de Tolosa. Actualment té encarregada la redacció de les notícies corresponents a filòsofs ibèrics per a l'*Encyclopédie philosophique* que s'està preparant a París. El 1967 va crear, a la Universitat de Tolosa, un equip de recerca sobre «filosofia ibèrica i iberoamericana» (associat al CNRS), que encara dirigeix i que ha publicat un seguit d'obres col·lectives que ja comença a fer embalum: *Le temps et la mort dans la philosophie espagnole contemporaine* (PUF i Privat, París i Tolosa, 1968), *Le temps et la mort dans la philosophie contemporaine d'Amérique Latine* (APUTM, 1971), *Pensée ibérique et finitude: essais sur le temps et la mort chez quelques écrivains espagnols et portugais contemporains* (ib., 1972), *Penseurs hétérodoxes du monde hispanique* (ib., 1974), *Philosophes ibériques et ibéro-américains en exil* (ib., 1977), *Els anarquistes, educadors del poble: «La Re-*

*vista Blanca» (1898-1905)*, amb pròleg de Frederica Montseny (publicat només en edició catalana, que reproduceix els textos de la revista en castellà: Curial, «La mata de jonc», Barcelona, 1977), *Pensée hispanique et philosophie française des lumières* (APUTM, 1980) i *La femme dans la pensée espagnole* (Ed. del CNRS, París, 1983). (D'aquest equip de recerca forma part, entre d'altres, la seva muller, Reine Guy, autora d'una tesi sobre Joaquim Xirau: *Axiologie et métaphysique selon J. X.: le personnalisme de l'école de Barcelone*, APUTM, 1976).

La present *Histoire de la philosophie espagnole*, adreçada primàriament als lectors francesos, «espera omplir a França (però també a Espanya [ja s'està preparant la traducció castellana a l'editorial Anthropos]) una llacuna d'informació i servir així la causa de la filosofia mundial i la de la interpenetració de les cultures». No és ja, com la de fa trenta anys, una galeria de pensadors amb una antologia de textos, sinó una «evocació sistemàtica —si no exhaustiva— del moviment general del conjunt del pensament espanyol a través dels temps, amb totes les seves famílies espirituals» i amb especial atenció al segle xx, inclòs el període posterior a la mort de Franco.

Així i tot, l'autor declara haver-se imposat uns criteris restrictius, que el porten a incloure només els filòsofs en sentit estricte, amb exclusió dels teòlegs, místics, teòrics del dret, psicòlegs, sociòlegs, pedagogs i assagistes literaris (val a dir que el criteri és aplicat de manera molt flexible), i a prescindir, en el cas dels filòsofs pròpiament dits, dels pensadors hispano-àrabs i hispanojueus (de fet, comença al segle xii amb l'escola de traductors de Toledo, sense incloure tampoc, a l'inrevés del que se sol fer, els pensadors de les èpoques hispano-romana, patristica i visigòtica), dels filòsofs portuguesos, com Lleó l'Hebreu o Francisco Sánchez (però hi trobem Pere Hispà, Fonseca i els conimbricenses, Joan de Sant Tomàs o Isaac Cardoso), i dels filòsofs que, encara que nascuts a Espanya, han desenvolupat la seva activitat a l'estranger, com Santayana (però inclou no solament Sibiuda i Vives, sinó també Josep Miquel Guàrdia o els exiliats de la darrera guerra civil, encara que hagin produït a fora tota la seva obra).

Al costat dels dedicats a les individualitats més rellevants, la major part dels capítols agru-

pen filòsofs «segons afinitats d'escola o de mètode», exposant-ne el pensament de manera més o menys extensa o citant noms a raig. Per donar una idea de la gran diversitat d'autors tinguts en compte i de l'organització de l'obra, reproduïm l'essencial de l'índex, esmentant només aquells noms que són objecte d'atenció preferent.

El llibre està dividit en cinc parts. La primera part, dedicada a l'Edat Mitjana, comprèn capítols titulats «L'escola de Toledo», «La filosofia a les universitats i als palaus. Pere Hispà», «De l'augustinisme al peripatetisme» (Ferrer, Bernat de Trilla, Ramon Martí), «Prestigi de l'escotisme» (Antonio Andrés, Guillem Rubió, Pere Tomàs, Eiximenis...), «Logicisme i ontologia: Ramon Llull», «Un tombant antropològic i reflexiu: Ramon Sibiuda», «Un empirisme extremista: Arnau de Vilanova», «Un escèptic islamitzat: Anselm Turmeda», «El tomisme als segles XIV i XV» (des de l'inquisidor Nicolau Eimeric fins a l'humanista Antoni Canals, passant per sant Vicent Ferrer, bé que ometent el perpinyanès —i tanmateix ben hispànic, malgrat el posterior tractat dels Pirineus— Guiu de Terrena) i «L'eclecticisme pre-humanista» (Bernat Metge, qualificat de ciceronià i estoic, Fernando de Córdova...).

La segona part s'intitula «El segle d'or: segle XVI i començament del segle XVII (el Renaixement i l'època barroca)» i comprèn els capítols següents: «Els nominalistes» (professors a París, Alcalà i Salamanca), «La filosofia crítica» (centrat en Lluís Vives, amb inclusió de Fox Morcillo i «el Brocense»), «Els aristotèlics tradicionals» (Juan Ginés de Sepúlveda...), «Els eclèctics» (com l'humanista Hernán Pérez de Oliva i el metge-filòsof Francisco Vallés), «L'escola de Salamanca» (extens capítol, que comprèn els dominics, amb especial atenció a Victoria, Cano, Soto, Báñez, i el portuguès Joan de Sant Tomàs; els jesuïtes, com Suárez, Molina, Vázquez i Fonseca i els conimbricenses; i els agustins, especialment Luis de León), «Els filòsofs biològics heterodoxos» (Gómez Pereira, Servet, Huarte, Sabuco) i «Teocràcia i política. Maquiavel en qüestió» (Mariana, Ribadeneyra, Furió i Ceriol, Gracián...).

La tercera part porta per títol «L'adveniment de la Il·lustració. El final del segle XVII i el segle XVIII» i inclou els capítols següents: «El

tombant cap a l'empirisme» (Caramuel, Izquierdo, el portuguès Cardoso, els *novatores* valencians...), «L'empirisme eclèctic» (Feijóo, Andreu Piquer, Maïans...). «El sensualisme i el liberalisme» (posa en relleu la figura poc coneguda del burrianenc Ramon Campos, representant del sensualisme condillacà, al qual Guy havia dedicat ja un extens estudi en el volum esmentat més amunt *Pensée hispanique et philosophie française des lumières*; i, a l'apartat del liberalisme, Jovellanos...) i «La reacció escolàstica» (Juan Pablo Forner, l'escola de Cervera...).

La quarta part cobreix el segle XIX, amb aquests capítols: «L'espiritualisme augustinà i sensualista» (Muñoz Capilla...), «Una filosofia de l'equilibri: Jaume Balmes», «L'espiritualisme català» (Martí d'Eixalà i Llorens i Barba, amb inclusió de Menéndez y Pelayo), «La reacció tradicionalista i escolàstica» (Donoso Cortés, Ortí i Lara...), «El krausisme espanyol» (Sanz del Río, Giner de los Ríos...), «El positivisme i el materialisme» (Josep Miquel Guàrdia, Marià Cubí, Pere Mata...), «Les filosofies de l'esperit» (Letamendi...) i «La filosofia social» (Pi i Margall, Anselmo Lorenzo...).

La cinquena i darrera part, dedicada al segle XX, està dividida en dues seccions. La primera comprèn «de 1900 a 1975», amb una llarga filera de capítols: «L'existencialisme obert: Miguel de Unamuno», «El raciovitalisme: Ortega y Gasset i l'escola de Madrid» (Marías, Granell, Garagorri, María Zambrano, Rodríguez Huéscar, Gaos), «L'espiritualisme (Ors, Serra Hunter...), «El correlacionisme: Àngel Amor Ruibal», «Fenomenologia i bergsonisme» (García Morente, Xirau, Domínguez Berrueta, José Antonio Míguez, Nicol, Cuéllar), «L'integracionisme de Josep Ferrater Mora», «El personalisme» (Aranguren, Laín Entralgo, Mindán, M. Josefa González Haba, Fullat), «L'ontologisme» (Zaragüeta, Muñoz Alonso, Álvarez Turienzo, Rivera de Ventosa, Bofill, Ramírez, González Álvarez, Todolí, Canals, Palacios, Hellín, Cuesta, Muñoz Pérez Vizcaíno, Alcorta, Roig Gironella, Candau, Uscatescu, Millán, Cencillo, Pániker, Rábade...), «L'objectivisme de la substantivitat: Zubiri», «L'epistemologia i la lògica» (Turró, García Bacca, Sánchez Mazas, Muñoz Delgado, París, Crexells), «La filosofia psiquiàtrica i psicoanalítica» (Marañón, López

Ibor, Rof Carballo, Martín Santos, Castilla del Pino, Sarró), «L'estètica» (Mirabent, Sánchez de Muniain, Díez del Corral, López Quintás, Rubert de Ventós), «La filosofia política» (Maeztu, Díez del Corral, Besteiro, Sánchez Vázquez, Tierno Galván, Joan Montseny...) i «Els historiadors de la filosofia» (Cruz Hernández, els germans Carreras, Market...).

La segona secció de la darrera part, titulada «Des de 1975 (l'adveniment de Joan Carles)», inclou els capítols següents: «Els factors de renovació», «La filosofia analítica, punta de llança del *new look* del pensament» (Muguerza, Garrido, Mosterín, Sádaba, Quintanilla...), «El marxisme, gresol principal del canvi i de l'emancipació» (Sacristán, Bueno, Puente Ojea, Muñoz Veiga...), «El neoanarquisme» (García Calvo, Carlos Díaz...), «El neonietzscheisme» (Jiménez Moreno...), «El ludisme» (Trías, Savater), «La filosofia de la religió» (González Ruiz, Gómez Caffarena...) i «Els historiadors de la filosofia recents» (Abellán...).

Alguns capítols o parts de capítols inclouen bibliografies, que indirectament contribueixen a suggerir una certa jerarquia entre els autors. Reben aquesta atenció: Llull, Arnau de Vilanova, Sibiuda, Turmeda, Vives, Vitoria, Suárez, Molina, Luis de León, Huarte, Sabuco, Mariana, Gracián, Caramuel, Cardoso, Feijóo, Piquer, Ramon Campos, Jovellanos, Muñoz Capilla, Balmes, Sanz del Río, Unamuno, Ortega, Marías, Zambrano, Gaos, Ors, Amor Ruibal, García Morente, Xirau, Domínguez Berrueta, Ferrater, Aranguren, Zaragüeta, Muñoz Alonso, Ramírez, Roig Gironella, Zubiri, Turró, García Bacca, París, Marañón, Mirabent i Tierno Galván.

El llibre es clou amb un índex de noms propis que ocupa quaranta-set pàgines i que (tot i alguna omisió) té més de dues mil entrades.

Alain Guy s'ha arriscat a arribar fins al moment present i a incloure en el seu llibre gairebé tothom, suggerint, a més, directament o indirecta, una certa valoració, que molts trobaran, sens dubte, contestable. Els capítols sobre les darreres dècades no poden beneficiar-se encara de la perspectiva necessària ni de la «selecció natural» que opera el pas del temps. És inevitable que l'atzar de les coneixences hagi influït en la seva redacció. Hom es pot preguntar legítimament «si son todos los que están» i també, malgrat l'esforç de completeness, «si es-

tán todos los que son». D'altra banda, i referint-nos ja a la totalitat del llibre, un panorama tan bigarrat fa difícil a vegades de veure les línies de fons. En tot cas, una impressió s'imposa, que convida a la modèstia: són poques les figures d'abast clarament universal.

No tindria gaire mèrit multiplicar les crítiques de detall: algunes agrupacions resulten discutibles (per exemple, posar en un mateix capítol el sensualisme i el liberalisme); també algunes denominacions («ontologisme», posem per cas, no acostuma a tenir un sentit tan ampli, si no és amb connotació negativa); igualment algunes ordenacions de capítols, que trenquen l'ordre cronològic sense que s'hi vegi la contrapartida (vg., posar l'escotisme del segle XIV abans de Llull, o Sibiuda abans d'Arnau de Vilanova), etc. És una llàstima, d'altra banda, que hi hagin lliscat tantes errates, que caldria subsanar en una propera edició, juntament amb algun lapsus.

Però al marge d'aquestes o d'altres possibles observacions menors, sí que ens permetrà l'antic professor i sempre bon amic Alain Guy de fer-li almenys l'honor d'una crítica de més calibre en un punt en què, de Catalunya estant, no podem deixar de mostrar-nos en desacord. El llibre s'ocupa de la totalitat dels filòsofs «espanyols» *more hispanico* —i també *more gallico*!— com si pertanyessin a una única tradició cultural «nacional», oblidant que l'estat espanyol recobreix diverses «nacionalitats» —per utilitzar l'eufemisme minoratiu de la constitució vigent— ben diferenciades, per més que els avatars històrics expliquin que, a l'època moderna, no s'hagin pogut desenvolupar amb normalitat i en peu d'igualtat. Al lector de la *Histoire de la philosophie espagnole* tot just li constatarà (si és que s'hi fixa, perquè està dit només de passada) que el llibre «s'esforça per rememorar tota la història, continuada, de la filosofia espanyola (escrita en llatí, castellà, català o gallec) des de la seva constitució en el segle XIII fins al 1983». Aquest oblit dóna lloc a una perspectiva deformada sobre la realitat cultural dels pobles ibèrics, que els francesos, als quals s'adreça primerament el llibre, generalment desconeixen. No deixa de ser revelador que els noms dels filòsofs de l'àrea catalana hi apareguin o bé a la francesa (Raymond Lulle, Arnaud de Villeneuve, saint Vincent Ferrier, Raymond

de Sebonde, Vivès), amb indicació, de passada, fora del cas de Llull, del seu «veritable nom», una vegada en català (Arnau de Vilanova) i les altres en castellà (Vicente Ferrer, Ramón de Sibiuda, Juan-Luis Vives), o bé —i és la regla general— únicament en castellà. Només hi hem sabut trobar dues excepcions (a part d'alguna de menor cap al final del llibre): Bernat Metge i Anselm Turmeda han reeixit a imposar onomàsticament la seva identitat. Val a dir, tanmateix, en descàrrec de l'autor, que es pot fer el mateix retret a les altres «històries de la filoso-

fia espanyola» actualment en circulació entre nosaltres (les de Guillermo Fraile i José Luis Abellán) i, en general, a la major part de la bibliografia existent sobre el tema.

Amb aquesta reserva, creiem que el nou llibre del professor Guy, culminació, per ara, d'una llarga i fecunda carrera d'estudis de la filosofia als països ibèrics i iberoamericans, prestarà, per la seva abundantíssima i elaborada informació, un servei inestimable tant del·là com deçà els Pirineus i a ultramar.

*Pere Lluís Font*